

KAMU MALİYESİ ALANINDA YENİ BİR İNCELEME KONUSU: ULUSLARARASI KAMUSAL MALLAR

Prof. Dr. H.Üren ARSAN

Uluslararası kamusal mallar kolektif tüketim faydaları bağımsız uluslar arasında paylaşılan mallardır. Kamu maliyesi kitaplarında yer almayan, kamu maliyesi yazınında yeni karşılaşılan uluslararası kamusal mallar kavramına ilk olarak Kindleberger'in "Uluslararası Hükümsüz Uluslararası Kamusal Mallar" makalesinde rastlanmaktadır.¹ Genel olarak üzerinde durulmamış bir konudur. Kindleberger bu yazısında uluslararası hükümet olmadan uluslararası siyasi ve ekonomik ilişkilerde ciddi sorunlar olduğuna işaret etmektedir. Daha sonra bu konuda Bernard P. Herber'in "Antarktika Uluslararası Kamusal Malları : Dünyanın Yedinci kıtası için Yeni Bir Politik Ekonomik Rejim" başlıklı makalesi yayınlanmıştır². Herber bu yazısında uluslararası kamusal mallar kavramı üzerinde durarak, Antarktika uluslararası kamusal malını çeşitli açılardan incelemiştir.

Bu yazıda çok genel olarak uluslararası kamusal mallar kavram ve niteliklerine değinerek, bu mallara bir kısım örnekler üzerinde durulacaktır.

¹Kindleberger, C.P. "International Public Goods Without International Government", *Ame. Eco. Rev.* March 1986, s. 1-13 Musgrave, R.A. - Musgrave, P.B. nin kamu maliyesi kitabında uluslararası kamu maliyesinden sözedilmekte ise de (Musgrave, R. A., Musgrave, P.B., *Public Finance in Theory and Practice*, Ch. 30, International Public Finance) kamu maliyesinin uluslararası yönü ile ilgili, uluslararası mali koordinasyon, vergiler, vergi ahenkleştirilmesi şeklinde ele alınmaktadır. Giderler yönü de var denilmekte fakat uluslararası kamusal malar kavramına yer verilmemektedir. Sadece NATO, Bir.Mil. gibi kuruluşların savunma, çevre kirliliğini azaltma, Dünya Sağlık Teşkilatının malaryayı önleme programlarından, kuruluşların giderlerinin paylaşılması gibi sorunlardan sözedilmektedir. Shoup, C., *Public Finance*, Ch. 25, s. 615-652 de de, Hükümetler arası Mali Koordinasyon başlığı altında, vergi koordinasyonu, vergi anlaşması, mali ahenkleştirme, ortak pazar ve serbest ticaret bölgesi gibi konular üzerinde durulmaktadır : Bunların dışında bu konuya maliye kitaplarında değinilmemektedir.

²Herber, Bernard P., "The International Public Goods of Antarctica: A New Politico-Economic Regime for the World's Seventh Continent" *Public Finance, Trade and Development*, Proceedings of the 44 th Congress of the International Institute of Public Finance, Istanbul 1988, Edited by Vito Tanzi, s. 263-276.

Değişen dünyada yakın gelecekte değilse de ve kolay olmamakla beraber, uluslararası kamusal mallar kavramı, vergi ve borçların uluslararası sorunlarından daha farklı anlamda bir **Uluslararası Kamu Maliyesinin** habercisi gibi görünmektedir.

Kamu Maliyesinin vergiler, kamu borçları alanlarında (iktisadi Birleşmeler, İktisadi Topluluklar, Ortak Pazar, Gümrük Birliği, Vergi Birliği, Vergi Andlaşmaları ile ilgili) uluslararası bir takım sorunları vardır. Fakat uluslararası kamusal mallar bunlardan farklı nitelikte bir kamu maliyesi konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası bir kamusal mal üretimi, giderleri birçok ülkeyi, hatta bütün dünyayı ilgilendiren bir kaynak kullanımı ve bundan sonuçlanacak faydayı, optimum kaynak kullanımını düşündüren bir konudur.

Bu konu; 1961 den beri dünyanın yedinci kıtası Antarktika'nın yönetimi için, politik ekonomik çerçeve temin eden uluslararası andlaşma ile ortaya çıkmış ve bu andlaşma tek olan **uluslararası kamusal malları** yaratmıştır³. Böylece 1959 Antarktika Andlaşması, **Uluslararası Antarktika Kamusal Mallarını** yaratmıştır diyebiliriz.

Dünya ülkeleri arasında gittikçe artan siyasal ve ekonomik ilişkiler yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Görüldüğü gibi uluslararası kamusal mallar da bunlardan biridir. Fakat bunları yönetecek uluslararası bir hükümet yoktur. Bu sorunlar çok uluslu bir yönetim ve çözüm gerektirir. Ulusların egemenlik hakları ile de ilgilidir.

Uluslararası kamusal mallar iki veya daha fazla devletlerin vatandaşlarının ortak faydalandıkları mallardır. Bir ulusun kamusal mallarından o ülke vatandaşları ortak faydalandığı gibi, uluslararası kamusal mallardan da birden fazla bağımsız ulusun vatandaşları ortak yararlanırlar. Bir ulusun vatandaşının yararlanması diğerinin yararını önlemez veya azaltmaz. Birden fazla ulusun vatandaşları bu maldan eşit olarak da yararlanabilirler. Savaşın önlenmesi, barışın sağlanması bütün insanların yaşama hakkını koruyarak bütün insanların eşit yararlandıkları tipte bir uluslararası kamusal maldır diyebiliriz.

Dünya uluslarının refahını artırmak için uluslararası kamusal mallar arzının artırılması istenebileceği gibi, bütün insanlık için zararları varsa bu zararların azaltulmasını temin de bir uluslararası kamusal mal niteliği taşıyacaktır, bu zararların azaltulması şeklindeki kamusal mal arzını da gerektirecektir.

Bu, ortak faydalar yanında ortak finansman sorunları ve konuları da ortaya çıkaracaktır. Vatandaşları uluslararası kamusal mallardan yararlanan ülke hükümetlerinin bazı andlaşmalara dayanarak, ilgili konularda diğer hükümetlere de hak tanıyarak kendi egemenlik hakları ile bazı fedakarlıklarda bulunmaları da gerekecektir. Bütün insanlığı ilgilendiren uluslararası kamusal mallardan yalnız andlaşmaya dahil ülkeler kendileri değil, hatta bütün insanlığın yararlanmasına açık olmasını da kabul edeceklerdir. O halde

³The Antarctic Treaty of 1959, Official Documents, Conference on Antarctica, Washington, D.C., October 15-December 1, 1959. Final Act, signed at Washington, December 1, 1959. 41 Department of State Bulletin 912 (1959). *The American Journal of International Law* Vol.54, 1960, s. 476-483. 23 Haziran 1961 de yürürlüğe girmiştir.

daha az sayıda ülke finansmanına katıldığı halde, daha çok sayıda ülke vatandaşları da uluslararası kamusal maldan yararlanabilecektir.

Uluslararası kamusal mallar iktisat, kamu maliyesi yanında uluslararası ilişkiler, uluslararası politika, devletler umumi hukuku gibi uluslararası hukuk branşını da ilgilendirir. Bunun için uluslararası kamusal mallar konusunun iktisat, kamu maliyesi, çevre bilimleri yanında uluslararası hukuk açısından da önemli bir konu olduğu görülmektedir.

Bu nedenle yukarda da belirtildiği gibi uluslararası kamusal mallar yalnız ülke ekonomisinin dış dünya ile ilişkileri ve bundan ortaya çıkan uluslararası iktisat gibi ülkelerin kamu maliyesi ve uluslararası sorunlarından farklı bir uluslararası kamu maliyesi konusunu düşündürmektedir.

Uluslararası kamusal malların örneklerinin neler olabileceğine baktığımız zaman barışın sağlanması, silahsızlanma, uzay araştırmaları ve sonuçları, çevre koruma, hava, deniz, kara gibi kaynakların, bitki ve canlı varlıkların korunması, bilimsel araştırma ve sonuçları, uyuşturucu alışkanlığını önleme, kanser, sıtma, aids karşı savaş gibi bütün insanlığı ilgilendiren faaliyetleri görürüz. Hatta insan hak ve özgürlüklerinin sağlanması alanında uluslararası çalışmalar, çabalar da uluslararası kamusal maldır,

Ulusal kamusal mallar o ulusun sınırları içinde tüketilir. Uluslararası kamusal mallar ise bir ulusun siyasal sınırları içinde veya dışında iki veya daha çok ulusun vatandaşları tarafından tüketilir. Diğer şekilde ifade edecek olursak bu faydaların tüketildiği coğrafi alan tek bir ulusun sınırlarından genişir. Özel sektörün bu tip malların üretmesi beklenemez.

Uluslararası kamusal malların arzına karar verecek uluslararası bir hükümet olmadığı için çok uluslu bir çözüm gerekir. Uluslararası kamusal mallarda marjinal sosyal fayda, marjinal sosyal masraf eşitliğindeki etkin hasıla büyüklüğüne ulaşmak ulusal kamusal mallardakinden daha güçtür. Arz kararında yer alan ulusların sayısı fazla oldukça daha da karışık olur. Uluslararası kamusal malın tüketimi dünya çapında ise global uluslararası kamusal mal denir⁴.

Uluslararası kamusal mallara talep de ulusal kamusal mallar gibi çeşitli bağımsız devletlerin vatandaşlarının elde ettiği ortak tüketim faydalarından ortaya çıkar. Barışın sağlanmasından elde edilen fayda, uyuşturucu alışkanlığı ile mücadeleden elde edilen fayda gibi.

Uluslararası andlaşmalara gönüllü olarak katılan uluslar, uluslararası kamusal malı artırmak veya azaltmak konusunda tek başlarına değil, egemenliklerini bir tarafa bırakarak; ortak kararlar alırlar. Kamusal malların arz kararları uluslararası andlaşmalar, birlikler ve uluslararası organizasyonlar tarafından alınır.

⁴Herber, Bernard P., a.g.m. s. 263-276 s.264.

Pareto optimalliği iktisadi etkinlik kavramına uygun olarak; Hiçbir ulusun vatandaşlarının refahını azaltmaksızın bir veya daha fazla ulusun vatandaşlarının refahı artırılabilirse bu uluslararası kamusal mal üretimi yüklenilecektir.

Burada önemli bir nokta, uluslararası kamusal mal faydalarının her zaman her ulusta eşit olarak tüketilmemesi, elde edilmemesidir. Bu mallardan fayda, **ulusların ortaklaşa yararlandıkları fayda, ile ulusa özgü faydalar** şeklinde birlikte olur.⁵ Herbiri için fayda masraf bağlantısını tesbit çok güç bir sorundur.

Uluslararası kamusal malların finansmanı uluslararası anlaşmalara göre, uluslararası kamusal mal üretimi alanlarında görev yüklenen ülkeler ve kuruluşlarca saptanan esaslar çerçevesinde karşılanmaktadır.⁶

Barışın Sağlanması ve Korunması Uluslararası Kamusal Malı

Kindleberger'in de belirttiği gibi uluslararası kamusal malların başta geleni barıştır.⁷ Barışın sağlanması ve korunması bütün insanlığı ilgilendiren, bütün insanlığın yararına olan faaliyetleri hizmetleri oluşturur. Barışın korunamamasından sonuçlanan zararlar düşünülünce, barışın sağlanması durumunda bu zararların olmaması faydalarını oluşturur. Bu demektir ki savaşın zararlarını ortadan kaldırmak suretiyle fayda sağlanır.

Savaşın en büyük zararı sonuçlandığı ölümlerdir.⁸ Dünya savaşlarında çok sayıda hayat kaybı olduğu gibi sivil (iç) savaşlarda da büyük miktarda hayat kayıpları olmaktadır. Örneğin Habeşistan sivil savaşında iki milyon kayıp ülkenin 1974 nüfusunun

⁵Herber, bunu "Joint. nation benefits" ve "nation specific benefits" olarak ifade eder. Herber, Bernard P., a.g.m. s. 265

⁶Musgrave R.A., Musgrave P.B., "Public Finance in Theory and Practice" Mc Graw Hill (1973) s. 715-717 de

"İştirak edenlerin sayısı az olduğu zaman, her iştirakçinin elde ettiği faydalar gözönünde bulundurularak masraf pazarlıkla bölünebilirse de, savunma gibi özel durumda büyük müttefikler arasında küçüklerin daha az masrafa katılarak korunmadan faydalanmaları suretile daha fazla net fayda elde ettikleri öne sürülebilir. Katılanların sayısı çok olduğu zaman ülkelerin GSMH larının belli bir oranı (aynı oran) veya artan oranda GSMH ya göre mi, fert başına gelire göre mi alınacaktır sorunu vardır. Bir. Mil. Teşkilatına GSMH ya orana göre katılmaktadır, yalnız çok düşük fert başına gelirli ülkelerde GSMH % 50 si indirilerek uygulanır. Diğer bir öneri "her ülkenin, toplam bütçenin % 0.04 ünü ödemesidir" denilmektedir.

Bir. Mil. finansmanında her ülkenin ödeyeceği para, son olarak fert başına MG göre belirlenmektedir. Ayrıca hiç bir ülkenin % 25 ten fazlasını karşılamayacağı hükmü getirilmiştir. Hiç bir ülke. % 0.01 den az para ödemeyecektir. Memo Larousse, Uluslararası örgütler, s. 647.

⁷Kindleberger, C.P., a.g.m. s.1-13

⁸Dünyada 1900-1989 arasında toplam sivil(iç) savaş sayısı 141, uluslararası savaş sayısı 63 tür. 1900-1989 yılları arasında sivil savaşlarda sivil ve asker ölüm miktarı 18059000 kişi, uluslararası savaşlarda sivil ve asker ölüm miktarı 69229000 kişidir.

World Development Report, 1991, Published for the World Bank, Oxford Uni. Press, s.141, Box Table 7.6-1900-1989 Savaş esnasında ölümler.

yüzde 7 sinden daha fazlasını teşkil etmektedir.⁹ Savaşta ölümler yanında savaşın sonuçlandığı açlık ve hastalıktan da ölüm olmaktadır.

Savaş gerek iç gerekse uluslararası olsun sonuçlandığı ölümlerle insanların yaşamını, yaşama hakkını sona erdirdiği için barışın sağlanması bütün insanların ortak yararlarını ilgilendirir. Bu nedenle Büyük Atatürk'ümüzün çok güzel belirttiği gibi "Yurtta sulh, cihanda sulh" amacı ile yapılan barışın korunması, savaş çıkmışsa sona erdirilmesi için dünya ülkeleri ve uluslararası kuruluşlarca yapılan çalışmalar, gösterilen çabalar uluslararası kamusal mal niteliği taşır. Bu amaçla yapılan harcamalara bütün dünya ülkeleri katılmamış olabilir ve masrafları eşit olarak yüklenmeyebilirler. Fakat barışın sağlanması ile savaşta ölüm tehlikesinin ortadan kalkması, bütün dünya insanının yaşama hakkını korumakta, böylece bütün dünya insanlarına fayda sağlamaktadır. Bugün dünya savaşı olmayan bölgesel savaşlar dahi bütün dünya devletlerini, Bir.Mil.Teş., Nato gibi kuruluşları ilgilendirdiği için uluslararası nitelikleri nedeni ile barışın sağlanmasında dünya devletleri ve uluslararası kuruluşlar görevler yüklenmektedir.

Savaşın ayrıca hava, deniz, kara gibi doğal kaynaklara verdiği zarar, sonuçlandığı ekonomik zararlar da düşünülünce savaş çıkmasının önlenmesi, barışın korunmasının ve savaş çıkmışsa sona erdirilmesinin bu yönden de yararı uluslararası niteliktedir. Füzelerin, roketlerin zararları v.s. gibi körfez savaşında petrol kuyularının yakılmasının sonuçlandığı hava kirliliği ve petrol kaynaklarının yok edilmesi gibi.

Dünyada barış sağlandığı ve silahsızlanmaya gidildiği ölçüde askeri harcamalar azaltılarak kaynaklar ulusların refahını artırıcı giderlere kullanılacaktır.

Saptanan istatistiklere göre dünyada her yıl askeri gider olarak 1000 milyar dolar harcama yapılmaktadır. 1980 ler sonunda yüksek gelirli ülkelerin bir yılda 860 milyar dolar , kalkınan ülkelerin ise bir yılda 170 milyar dolar harcadıkları görülmektedir. Bu 170 milyar doların 38 milyar doları da sanayileşmiş ülkelere silah ithalatına harcanmıştır.¹⁰

İleri ülkelerin ve kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda askeri harcamalar toplam kamu giderlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bir çok ülkede eğitim ve sağlığa yapılan harcamalardan çok daha fazla hatta iki mislidir. Dünya ülkelerinde GSMH yüzdesi olarak askeri harcamalarla, eğitim ve sağlık harcamalarının karşılaştırılması askeri harcamalara ne kadar çok kaynak kullanıldığını göstermektedir.¹¹ Yüksek gelirli ülkelerde GSYH ile askeri

⁹World Development Report, 1991, s.141

Sivard, Ruth Leger, 1988. World Military and Social Expenditures 1987-88. 12 th ed. Washington, D.C. World Priorities.

Sivard, Ruth Leger, 1989. World Military and Social Expenditures, 1989, 13 th ed. Washington D.C. World Priorities.

¹⁰World Development Report, 1991, s.140.

¹¹World Development Report, 1991, s. 142.

TABLO 1
1900-1989 Savaş Esnasında Ölüm

Devre	Savaş Sayısı		Uluslararası Savaşlar Esnasında Ölüm			Sivil Savaş Esnasında Ölüm			Toplam Nüfusun % Olarak Toplam Ölüm
	İç Sivil	Uluslararası	Sivil	Askeri	Toplam	Sivil	Askeri	Toplam	
1900-09	10	6	230	12	243	25	139	166	0.02
1910-19	15	9	7045	13470	20556	1140	139	1327	1.13
1920-29	11	8	21	42	109	39	111	371	0.02
1930-39	11	8	933	838	1770	646	1109	1796	0.17
1940-49	13	7	20176	19110	39285	1007	5	2182	1.70
1950-59	20	5	1073	1926	3031	1571	253	1879	0.17
1960-69	12	9	622	605	1256	1827	1222	3301	0.31
1970-79	18	7	639	606	1246	3543	1236	4957	0.16
1980-89	29	6	702	931	1733	1899	179	2081	0.08
1900-89	141	63	31440	37539	69229	11697	4393	18059	

Not: 1949 u takip ederek savaş ölümlerinin 11000 den başka hepsi kalkınmakta olan ülkelerde olmuştur. Bütün sayılar tahmindir ve önemli hataya maruzdur. İç ithaflar daima açıkça iç savaş olarak tanımlanamaz ve böylece bu istatistiklerin kapsamı incelemeler arasında değişir. Bir takım iç karışıklıklar dışarda bırakılmıştır. Örneğin 1930 lar esnasında Sovyetler Birliğinde kollektifleştirme ve temizleme esnasında tahmin edilen ölümler, ki 5 milyonla 20 milyon arasındadır, içermemektedir. II Dünya savaşı sonrası böyle olaylardan sonuçlanan ölüm sayıları zayıf bilgi yüzünden dışarda bırakılmıştır. Bunlar için kaba tahminler 15 milyon bulur. Yine bazı savaşlar, yabancı müdahalesi olduğu halde sivil olarak sayılmaktadır. Kore savaşı esnasında ölümler 1965-1975 Vietnam savaşı esnasında ölümler ve 1978-89 devresi için Afganistan da savaş uluslararası savaşlar altında yer verilmiştir.

- a. Toplamlar toplam tahmin edilen ölümleri içerir. Ayrım yapılmadığı zaman ölümler sivil ve askeri alt kategorilere dahil edilmemiştir.

Kaynak : Sivard 1988, 1989

World Development Report, 1991, World Bank, Oxford Uni. Press
Box Table 7.6 s.141.

harcamalar da aynı yüzdede artmaktadır. Tablo 2 de görüldüğü gibi bir kısım ülkelerde askeri harcamalar GSMH nın yüzde 10 undan fazladır. Kalkınmakta olan ülkelerde 1970 ler sonunda GSYH nın yüzde 6-7 sinden 1980 lerin ikinci yarısında yaklaşık olarak yüzde 5 ine düşmüştür.¹² Yüzde 5 oranı da özellikle eğitim ve sağlığa yapılan harcamalarla karşılaştırılınca önemli bir yüzdendir. Örneğin Kosta Rika askeri harcamaları azaltarak onun yerine eğitim ve sağlığa önem vermeye karar vermiştir. Tablo 2 de görüldüğü gibi askeri harcamaların GSMH ya yüzdesi 1 den az, sağlık ve eğitime ayrılan giderlerin GSMH ya yüzdesi 10 dan fazla olan ülkeler arasında yer almaktadır. Bu durum Kosta

¹²Bu Orta Doğuda özellikle Suriye ve Mısır'da askeri harcamaların azalması ve Latin Amerika'da 1980 lerin mali krizinden sonra askeri harcamalarda büyük azalma sonucu olmuştur. World Development Report, 1991, s. 142

Rika da eşitlik yönünden düzeltici olmuş ve bir ölçüde siyasi istikrarı da başarmıştır.¹³ Diğer ülkeler daha büyük tehlike altında olabilirler, bu nedenle milli savunma giderlerini bu kadar azaltmaları olanaksız olabilir. Fakat yine de bütün dünya çapında izlenen bir politika ile silahlanmaya harcanan miktarların azaltılması ve onun yerine diğer ekonomik ve sosyal refah harcamalarının yapılması insanlığın yararına olacaktır. Tablo 2 de görüldüğü gibi ileri ülkelerde sağlık ve eğitim harcamalarının GSMH ya oranı yüzde 10 un üzerinde, askeri harcamalar da genel olarak 2-4.9 ve daha yukarı yüzdelerdedir.

Silahsızlanmanın başarılması dünya ülkelerini ve insanlığı barışa yaklaştırdığı ve barışı sağladığı ölçüde, askeri harcamaların azalması, diğer alanlara kaynak olanağı ortaya çıkmasıyla bütün dünya ülkelerine, insanlarına fayda sağlayacağı için, bu alandaki çalışmalar da uluslararası kamusal mal niteliği taşır.

TABLO 2

Askeri Kamu Giderlerinin Sosyal Sektörle Karşılaştırılması 1986

GSMH % olarak						
Askeri Gider		Sağlık ve eğitim giderleri				
		1-1.9	2-4.9	5-9.9	10 ve yukarı	
1'den az	Brezilya Gana	Meksika Nijer	Barbados Kıbrıs	Gambia Papua Y. Gine	Kosta Rika Lüksemburg	
1-1.9	Nijerya Paraguay	Arjantin Bangladeş Kameron Kolombiya Dominkan Ekvator Guatemala	Haiti Nepal Filip. Romanya Ruanda Sierra Leona	Cezayir M. Afrika C. Fildişi S. Fiji Jamaika Malta	Swaziland Trinidad Venezuela	Avusturya Finlandiya İrlanda Japonya İsviçre
2-4.9	Uganda Zaire	Burundi Benin Bolivya Burkina Faso El Salvador Gine	Hind. Endonezya Mali Myanmar Turkey Uruguay	Bulgaristan Şili Kongo Çekoslavakya Gabon De. Alm. C. Macaristan İtalya Kenya Lestho Liberia Madagaskar	Malawi Mauritania Polonya Senegal Somalia Güney. Afr. İspanya Tanzania Tayland Togo Yugoslavya Zambia	Avustralya Belçika Botswana Kanada Danimarka Fransa Alman F.C. Hollanda Yeni Zelanda Norveç Panama Portekiz İsveç
5-9.9	Çad Çin Pakistan Peru	Sri Lanka Sudan Bir. Arab E.	Bahreyn Küba Mısır Habeşistan	Malazya Moroko Singapur Tunus	İngiltere B.K. Zimbabve	

¹³World Development Report, s.142

		Yunanistan	A.B.D.	
		Honduras	Yemen Ar. C.	
		Kore Cumh.		
		Kuveyt		
10 ve yukarı	Angola	İran	Suriye	Guyan
	Irak	İsrail	Sov. Sos. C. B.	Libya
		Ürdün	Yemen	Nikaragua
		Umman		Suudi Arabistan

Not: Sosyal giderler mahalli idarelerin giderlerini kapsamıyor.

Kaynak: Sivard, 1989, *World Development Report*, 1991 s. 142

TABLO 3

Toplam Merkezi Hükümet Giderlerinin yüzdesi olarak
Milli Savunma, Eğitim, Sağlık Giderleri

Düşük gelirli
ekonomiler

Çin Hind.
ve diğer

düşük gelirli

	Savunma		Eğitim		Sağlık	
	1972	1989	1972	1989	1972	1989
1.Mozambik
2.Habeşistan	14.4	10.6	5.7	3.6
3.Tanzania	11.9	..	17.3	..	7.2	..
4.Somali	23.3	..	5.5	..	7.2	..
5.Bangladeş	5.1	..	14.8	..	5.0	..
6.Lao PDR
7.Malawi	3.1	5.3	15.8	12.3	5.5	7.3
8.Nepal	7.2	5.2	7.2	10.0	4.7	5.0
9.Çad	24.6	..	14.8	..	4.4	..
10.Burundi	10.3	..	23.4	..	6.0	..
11.Sierra Leone	3.6	..	15.5	..	5.3	..
12.Madagaskar	3.6	..	9.1	..	4.2	..
13.Nijerya	40.2	2.8	4.5	2.8	3.6	0.8
14.Uganda	23.1	..	15.3	..	5.3	..
15.Zaire	11.1	14.0	15.1	6.1	2.4	4.3
16.Mali	..	8.0	..	9.0	..	2.1
17.Nijer
18.Burnika Faso	11.5	17.9	20.6	14.0	8.2	5.2
19.Rwanda	25.6	..	22.2	..	5.7	..
20.Hindistan	26.2	17.2	2.3	2.7	1.5	1.7
21.Çin
22.Haiti

ULUSLARARASI KAMUSAL MALLAR

411

23.Kenya	6.0	12.2	21.9	22.1	7.9	5.9
24.Pakistan	39.9	..	1.2	..	1.1	..
25.Benin
26.Merkezi Afrika C.
27.Gana	7.9	3.2	20.1	25.7	6.3	9.0
28.Togo	..	11.1	..	19.9	..	5.2
29.Zambia	0.0	0.0	19.0	8.6	7.4	7.4
30.Gine
31.Sri Lanka	3.1	5.4	13.0	10.7	6.4	6.2
32.Lesotho	0.0	..	22.4	..	7.4	..
33.Endonezya	18.6	8.3	7.4	10.0	1.4	1.8
34.Mauritania
35.Afganistan
36.Bhutan	..	0.0	..	13.0	..	5.7
37.Kamboçya
38.Liberya	5.3	..	15.2	..	9.8	..
39.Myanmar	31.6	18.7	15.0	13.7	6.1	5.0
40.Sudan	24.1	..	9.3	..	5.4	..
41.Vietnam
Orta gelirli ekonomiler						
Düşük orta gelir						
42.Angola
43.Bolivya	..	11.6	..	20.3	..	6.6
44.Mısır	..	14.4	..	11.9	..	2.5
45.Senegal
46.Yemen
47.Zimbabve	..	16.5	..	23.4	..	7.6
48.Filipinler	10.9	13.0	16.3	17.1	3.2	4.3
49.Fildişi Sa.
50.Dominikan C.	8.5	..	14.2	..	11.7	..
51.Morokko	12.3	15.1	19.2	17.0	4.8	3.0
52.Papua Yeni Gine	..	4.7	..	15.3	..	9.4
53.Honduras	12.4	..	22.3	..	10.2	..
54.Guatamala
55.Kongo
56.Suriye	37.2	40.4	11.3	10.4	1.4	1.5
57.Kameron	..	6.7	..	12.0	..	3.4
58.Peru	14.5	20.2	23.6	15.6	5.5	5.5
59.Ekvator	15.7	14.9	27.5	23.4	4.5	9.8
60.Namibya
61.Paraguay	13.8	10.4	12.1	11.4	3.5	3.0
62.El Salvador	6.6	27.9	21.4	17.6	10.9	7.4
63.Kolombiya
64.Tayland	20.2	17.8	19.9	19.3	3.7	6.3
65.Jamaika

66.Tunus	4.9	5.7	30.5	14.6	7.4	5.9
67.Türkiye	15.5	11.6	18.1	15.7	3.2	2.9
68.Bostwana	0.0	12.4	10.0	20.1	6.0	5.5
69.Ürdün	33.5	25.9	9.4	15.3	3.8	4.1
70.Panama	0.0	7.9	20.7	19.1	15.1	19.8
71.Şili	6.1	8.4	14.5	10.1	10.3	5.9
72.Kosta Rika	2.6	1.7	28.5	17.0	4.0	27.2
73.Polonya
74.Mauritis	0.8	0.1	13.5	15.3	10.3	9.2
75.Meksika	4.5	2.2	16.4	12.3	4.5	1.7
76.Arjantin	10.0	8.6	20.0	9.3	..	2.0
77.Malazya
78.Cezayir
79.Bulgaristan
80.Lübnan
81.Mongolya
82.Nikaragua	12.3	..	16.6	..	4.0	..

Yukarı Orta gelir

83.Venezuela	10.3	..	18.6	..	11.7	..
84.Güney Afrika
85.Brezilya	8.3	4.3	8.3	4.2	6.7	6.1
86.Macaristan	..	3.7	..	2.6	..	2.1
87.Uruguay	5.6	8.2	9.5	7.9	1.6	4.5
88.Yugoslavya	16.7	53.4	16.7	..
89.Gabon
90.İran	24.1	11.7	10.4	19.3	3.6	7.1
91.Trinidad ve Tobago
92.Cekoslavakya
93.Portekiz	..	5.7	..	10.0	..	8.2
94.Kore	25.8	24.9	15.8	18.5	1.2	2.0
95.Umman	39.3	41.9	3.7	10.3	5.9	5.1
96.Libya
97.Yunanistan	14.9	..	9.1	..	7.4	..
98.İrak
99.Romanya	5.4	9.1	2.9	5.0	0.5	5.1

Düşük ve Orta Gelir Aşağı Sahra Afrika
Doğu Asya, Güney Avrupa, Orta Doğu, Kuzey Afrika
Latin Amerika ve Karibe

Yüksek Gelirli Ekonomiler OECD Üyeleri Diğer

100.Suudi Arabistan
101.İrlanda	..	2.8	..	11.8	..	12.4

102.İspanya	6.5	5.5	8.3	5.1	0.9	12.5
103.İsrail	42.9	26.1	7.1	10.1	0.0	3.9
104.Hong Kong
105.Singapur	35.3	21.2	15.7	19.0	7.8	5.2
106.Yeni Zelanda	5.8	4.8	16.9	12.5	14.8	12.7
107.Avustralya	14.2	8.9	4.2	7.3	7.0	9.9
108.İngiltere	16.7	12.5	2.6	2.9	12.2	14.3
109.İtalya	6.3	3.6	16.1	8.3	13.5	11.3
110.Hollanda	6.8	5.0	15.2	11.0	12.1	11.6
111.Kuveyt	8.4	19.9	15.0	14.0	5.5	7.4
112.Belçika	6.7	4.7	15.5	12.1	1.5	1.7
113.Avusturya	3.3	2.7	10.2	9.2	10.1	12.8
114.Fransa	..	6.1	..	6.9	..	21.0
115.Birleşik Arab E.	24.4	43.9	16.5	15.0	4.3	6.9
116.Kanada	7.6	7.3	3.5	2.9	7.6	5.5
117.Almanya	12.4	8.7	1.5	0.7	17.5	18.3
118.Danimarka	7.3	5.4	16.0	9.2	10.0	1.2
119.A.B.D.	32.2	24.6	3.2	1.8	8.6	12.9
120.İsveç	12.5	6.5	14.8	8.7	3.6	1.0
121.Finlandiya	6.1	5.1	15.3	14.1	10.6	10.6
122.Norveç	9.7	7.8	9.9	9.1	12.3	10.6
123.Japonya
124.İsviçre	15.1	..	4.2	..	10.0	..

Kaynak: *World development Report*, 1991, Table 11 s. 224-225 savunma, eğitim ve sağlık sütunlarından alınmıştır.

Uluslararası Kamusal Mal olarak Uzay, Uzay Çalışmaları ve Sonuçları

Uluslararası kamusal mal örneklerinden biri uzay ve uzay çalışmalarıdır. Uzay çalışmaları ve bunlardan elde edilen sonuçlardan çeşitli alanlarda yararlanılmaktadır.

Uzay çalışmalarının hızlanmasında Bilimsel Dernekler Milletlerarası Konseyinin (International Council of Scientific Unions) çok önemli rolü olmuştur.¹⁴ ICSU nun 1952 deki toplantısında Milletlerarası Üçüncü Kutup Yılı'nın düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Sonra uluslararası Geofizik Yılı (IGY : International Geophysical Year)

¹⁴Meray, S. *Uzay ve Milletlerarası Hukuk*, S.B.F. yayını 1964 s. 6 "II ci Dünya savaşından hemen sonraki yıllarda Sovyetler Bir. ve A.B.D. de atmosferin yukarı tabakaları ile uzayda araştırma hazırlıkları hızlanmıştır. "Meray, a.g.e. s. 5 dipnotu 16 "Amerikan Savunma Bakanlığının 29 Aralık 1949 günlü raporunda ilk defa olarak, ABD nin yapma uydu çalışmalarına giriştiği resmen açıklanmıştır. On devletin uzay derneklerinden kurulu Milletlerarası Astronotik Federasyonu (IAF : International Astronautical Federation) 3 Eylül 1951 deki ikinci kongresinde gelecek on yıl içinde 50 tonluk bir yapma uydunun saatte 18000 mil hızla 300 mil yükseklikte bir yörüngeye yerleştirilebileceğini öngörmüştür. " a.g.e. s. 6.

şeklinde adlandırılacak bu uluslararası işbirliği yılının düzenlenmesi için ICSU, 16 Mayıs 1952 de Uluslararası Geofizik Yıl Özel Komitesini kurmuştur. Bu komitenin 4 Ekim 1954 Roma toplantısında IGY programı arasında bilimsel amaçlarla yapma uyduların fırlatılması da tavsiye edilmiştir.¹⁵ Uluslararası Geofizik Yıl 1 Temmuz 1957 de başlamış 31 Aralık 1958 de son bulmuştur. 66 ülkeden yaklaşık olarak 30 000 bilim adamı katılmıştır. Türkiye'nin katılmadığı anlaşılmaktadır, ülkeler arasında adı yoktur. Bütün dünyada 2000 Uluslararası Geofizik Yıl istasyonu kurulmuştur. Uzay, Atmosfer, yer hakkında geniş istatistiki bilgi toplanmış, değerlendirilmiş ve sınıflandırılmıştır.¹⁶

Birleşmiş Milletler Teşkilatının uzay alanındaki ilk çalışmaları özel komite ile başlar. Bir. Mil. Teş. nin ilk kurduğu Uzay Özel Komitesinin 14 Temmuz 1959 tarih ve A/4141 sayılı raporunda uzay çalışmalarının bilimsel yararları özetlenmiştir.¹⁷

"Uzayın Barışçı amaçlarla kullanılması konusunda Birleşmiş Milletler Özel Komitesi" (United Nations AD Hoc Committee on the Peaceful Uses of Outer Space) 6 Mayıs -25 Haziran 1959 tarihleri arasında toplanmış biri teknik diğeri hukuki iki alt komite halinde çalıştıktan sonra 14 Temmuz 1959 tarihli ve A/4141 sayılı raporunu Genel Kurula sunmuştur.¹⁸

Bu özel Komitenin raporu Genel Kurulun birinci Komisyonunda 11-12 Aralık tarihli oturumlarında görüşülmüş ve Genel Kurulda 12 Aralık 1959 tarih ve 1472 (XIV) sayılı kararı ile "Uzayın Barışçı amaçlarla Kullanılması Komitesi (Committee on the Peaceful Uses of Outer Space) kurulmuştur.¹⁹

Uzay Komitesi bütün üyelerinin katıldığı ilk toplantısını 27 Kasım 1961 de yapmıştır.²⁰ Görüşmeler sonunda uzay komitesi bir karar sureti kabul etmiş ve genel kurula sunmuştur. Genel Kurul uzay hukuku bakımından tarihi değer taşıyan 20 Aralık 1961 tarih ve 1721 (XVI) sayılı kararı oy birliği ile kabul etmiştir.²¹

Bu kararın B bölümünde uzayın barışçı amaçlarla kullanımında gerekli işbirliği ilkelerine değinilmekte, A bölümünde "uzayın barışçı amaçlarla kullanılmasını geliştirmede bütün insanlığın ortaklaşa ilgisi." "uzayın araştırılmasının ve kullanımının yalnız insanlığın refahına ve ekonomik ya da bilimsel gelişme dereceleri ne olursa olsun bütün milletlerin yararına olması gerektiğine inanarak" ifadelerile, "uzay ve uzayın doğal cisimleri bütün devletlerin araştırmalarına ve bütün devletlerce kullanıma Devletler

¹⁵Meray, a.g.e. s.6

¹⁶Britannica's Concise Pictured Encyclopedia, Vol. 7, s. 236a-236d.

¹⁷Meray, a.g.e. s. 24-25.

¹⁸Meray, a.g.e. s. 67

¹⁹Meray, a.g.e. s.68 dip notu (55) Resolutions adopted by the General Assembly during its Fourteenth Session, 15 September- 13 december 1959, General Assembly Off. Rec. : Fourteenth Session Supply, No. 16 (A/4354) s.5.

²⁰Meray, a.g.e. s.69.

²¹Meray, a.g.e. s.70 (dipnotu 63) Metin için bakınız : Relations adopted by the General Assembly during its Sixteenth Session Vol. I, 19 September 1961-23 February 1962, General Assembly Off. Rec : Sixteenth Session, Supply No. 17 (A 55100) s. 6

Hukuku uyarınca açıktır. Uzay ve uzayın doğal cisimleri milli iktisaba konu olamaz" denilmektedir.²² Bu ifadelerden görüldüğü gibi uzay ve uzay araştırmalarının bütün insanlığı ortaklaşa ilgilendirmesi, bütün insanlığın refahına, yararına olması, uzay ve araştırmaları sonuçlarının uluslararası kamusal mal niteliğini göstermektedir. Burada uluslararası ortak yarar sözkonusudur.

Uzay çalışmaları, askeri yönü nedeniyle barışla da ilgilidir. Uzay füzeleri ve askeri füzeler aynı bilim ve teknolojiye dayanmaktadır. Füzelerin askeri amaç bakımından, olabilecek bir saldırıya kalkışmaktan vazgeçirici etkisi dünya savaşını önlemek bakımından barışçı bir yöne de sahiptir. Bir kısım devlet adamları da uzay çalışmalarının askeri yönünü açıklamışlardır.²³

Uzay çalışmalarının genel olarak ekonomik yaşam, yeni ürünler, yeni üretim, haberleşme alanında, meteoroloji alanında, tıpta ve diğer alanlarda yararları vardır. Bu yararlar da bütün dünya ülkelerinin, insanlığın ortak yararlanmalarına, kullanımına sunulduğu için uluslararası kamusal mal niteliği taşımaktadır.

Uzay çalışmaları uzay sanayiinin doğmasını, yeni iş kollarının, yeni şehirlerin oluşmasını, üniversiteden bilim adamlarının uzay sanayiine çekilmesi gibi sonuçları yaratmıştır.

Uzay çalışmalarının bilimsel ve teknolojik ilerlemeler sonucu yeni üretim ve haberleşme alanlarında bir takım yararları olmaktadır. Uzay araştırmalarında bulunan yeni maddeler (maden ve akaryakıt alanında elde edilen yeni maddeler) uçak, otomobil, mutfak eşyası sanayilerinde kullanılmaktadır. Güvenlik alanında polislerin, tıpta doktorların kullanımı için mini radyolar, lazer, elektronik beyin alanında gelişmeler yine uzay çalışmalarının yan ürünleridir.

²²Meray, a.g.e. s.70 Genel Kurulun 1721 (XVI) kararının A bölümünde "Genel Kurul, Uzayın barışçı maksadlarla kullanılmasını geliştirmede bütün insanlığın ortaklaşa ilgisini ve bu alanda milletlerarası işbirliğini geliştirme bakımından geciktirilmez ihtiyacı gözönünde tutarak,

Uzayın araştırılmasının ve kullanımının yalnız insanlığın refahına ve ekonomik ya da bilimsel gelişme dereceleri ne olursa olsun bütün milletlerin yararına olması gerektiğine inanarak,

1. Uzaydaki araştırmalarda kendilerine rehberlik etmek için aşağıdaki ilkeleri Devletlerin dikkatine sunar :

a) Devletler Hukuku, Birleşmiş Milletler. Andlaşması da dahil uzaya ve uzayın doğal cisimlerine uygulanır,
b) Uzay ve uzayın doğal cisimleri bütün devletlerin araştırmalarına ve bütün Devletlerce kullanıma Devletler Hukuku uyarınca açıktır. Uzay ve Uzayın doğal cisimleri milli iktisaba konu olamaz.
c) Genel Kurul uzayın barışçı maksadlarla kullanılması komitesini uzaydaki araştırmalarda ve uzayın kullanımında doğabilecek hukuki meseleleri inceleyerek kendisine bir rapor hazırlamaya çağırır." demektedir.

²³Meray, a.g.e., s. 26-27 dipnotu 101.

Kennedy, "Uzayın barışçı ve askeri maksadlarla kullanışları arasında büyük bir ilişki vardır." demiştir. Time "1 Ağustos 1962 s. 13. Daha önce de Eisenhower'in Bilimsel Danışma Kurulu raporunda (Killian Raporu) "Uzay teknolojisinin geliştirilmesinde bir savunma maksadı da vardır" denilmektedir.

Sağlık alanında uzay çalışmalarındaki gelişmelerden yararlanarak, kanın ısısını kalp ameliyatı esnasında düşürmek ve astronotların uçuş sırasında nabız, kalp, solunum ölçülerini almakta kullanılan bir takım araçlar hastanelerde uzaktan denetimli elektronik hastabakıcılar olarak da denenmektedir.²⁴ Bugün artık çok daha fazla her türlü tıbbi araştırma alanında yararlanıldığı gibi haberleşme, meteoroloji alanlarında da yararlanılmaktadır. Haberleşme alanında uydulardan yararlanma 4 Ekim 1957 de Ruslar tarafından uzaya fırlatılan Spoutnik 1 le başlamıştır. Daha sonra Ruslar Spoutnik II yi atmışlardır. Amerikalıların ilk uyduları Explorer ise 31 Ocak 1958 de atılmıştır.²⁵ Haberleşme uyduları bütün dünya için çok büyük bir önem taşımaktadır. Haberleşme yanında eğitim, tıp, bilim alanında da bu uydulardan yararlanılmaktadır.²⁶

Birleşmiş Milletler Uzayın Barışçı Amaçlarla Kullanılması Özel Komitesi, uzayla haberleşme konusu üzerinde A/4141 sayılı raporunda önemle durmuş ve Milletlerarası Telekomünikasyon Birliğinin (ITU) (International Telecommunication Union) bu konuda bir an önce çalışmalara başlamasını istemiştir.²⁷

Uydular aracılığı ile haberleşme alanında 10.7.1962 de Telestar I ile ABD ve Avrupa arasında telefon, televizyon aktarılmasında yararlanılmıştır. ABD nin atom bombası denemeleri uydunun haberleşme sistemini bozduğu için Mayıs 1963 te Telestar II atılmıştır.

Bugün uydular aracılığı ile haberleşmede üye ülkelerin sahip oldukları mali nitelikli bir ortaklık olan Intelsat haberleşme sisteminden yararlanılmaktadır. Üye ülkeler kullanıcı olarak ödeme yaptığı gibi hissedar olarak da gelir sağlamaktadır. Intelsat ın hizmetlerinden yararlanmak için üye olmak da gerekmektedir.²⁸

Uzay çalışmalarının sonuçlarından meteoroloji alanında da yararlanılmaktadır. Dünya çapında meteoroloji hizmetlerinde uluslararası işbirliğinin sağlanması için, 22 Eylül 14 Ekim 1947 de Washington' da toplanan Milletlerarası Meteoroloji Teşkilatı Müdürleri tarafından hazırlanan ve Şubat 1948 de devletlerce imzalanan sözleşme ile

²⁴Meray, a.g.e. s. 178 (1963 Nisanında Relay haberleşme uydusu ile Bristol'de (İng.) bir hastanın beyin dalgaları bir kaç dakika içinde New Jersey'e (ABD) gönderilmiş, incelenerek teşhis yine aynı yoldan İng. ye bildirilmiştir.) "Practical Values".

²⁵Demir, A., "Haberleşme Uyduları" AÜBYYO yıllık, Aralık 1973 No. 1 s. 15-34

²⁶Demir, A., a.g.m. s. 29 "Early Bird'un servise girdiği ilk günlerde ABD de Houston da (Texas) yapılan bir açık kalp ameliyatı Cenevre'deki doktorlar tarafından izlenebilmiştir. Uyduların bu tip yararları nedeniyle tıp otoriteleri dünya ölçüsünde faaliyette bulunacak bir tıp merkezinin kurulmasını önermişlerdir.

²⁷Meray, a.g.e. s. 293.

²⁸Demir, A. "Intelsat Haberleşme Sistemi" A.Ü. BYYO Yıllık 1983-1985 Sayılı VIII, s. 79-90. Intelsat haberleşme sistemi 20 Ağ. 1964 te 11 ülkenin temsilcilerinin International Telecommunications Satellite Consortium adı ile bir birliğin kurulması için bir anlaşma yapmaları ile başlar. Intelsat ın yapısı ve işleyişinin formüle edilmesi çalışmaları tamamlanarak kuruluş 1973 de son statüsüne kavuşmuştur. Intelsat ın merkezi ABD de Washington DC dedir. Örgütün İştirakçi üyeler kurulu (Assembly of Parties) Temsilciler Toplantısı (Meeting of Signatories) Yönetim Kurulu (Board of Governments) Yürütme Kurulu (Executive Board) vardır.

Dünya Meteoroloji Teşkilatı (WMO, World Meteorological Organization) kurulmuştur.²⁹

Gördüğümüz gibi uzay ve uzay araştırmaları sonuçlarından bütün dünya ülkeleri yukarıda değindiğimiz çeşitli alanlarda ortaklaşa yararlandıkları ve ortak olarak çalıştıkları için, uzay ve uzay çalışmalarını uluslararası kamusal maldır.

Uluslararası Kamusal Mal Olarak Doğa ve Doğanın Korunması : Çevre Koruma

Diğer bir uluslararası kamusal mal doğanın korunması, hava, deniz, kara, bitki ve canlılar olarak doğal kaynakların korunmasıdır. Bunu kısaca çevre koruma olarak ifade edebiliriz.

Çevre koruma artık bütün insanlığın ortak sorunu olmuştur. Çevre koruması bütün dünyayı, bütün insanlığı ilgilendirdiği için bu alanda yapılan çalışmalardan elde edilen faydalardan ortaklaşa yararlanılmaktadır. Hava, kara, deniz doğal kaynaklarının bitki ve canlı varlıklarının korunması, bütün dünya insanlarına fayda sağlar. Bu alanda yapılan çalışmalar ve giderler farklı ülkelerce yapılsa ve karşılaşırsa dahi çevrenin korunmasından ortak yararlar elde edilmektedir.

Çevre koruma konusunda da bütün dünya ülkelerinin ortak, işbirliği yaptıkları uluslararası çalışmalar vardır. Bu alanda uluslararası çabalar 1913 -Bern; Birinci Uluslararası Doğal Görünümü Koruma Konferansı, ile başlamaktadır.³⁰ Bugün uluslararası çalışmalarda bulunan kuruluşlar olarak, Birleşmiş Milletler Çevre Programı (United Nations Environment Programme UNEP) (1972 de kurulmuştur, Merkezi Nairobi'dedir) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatının Çevre Komitesi'ni (OECD, Environment Committee) söyleyebiliriz. Özel örgüt olarak da Uluslararası Doğayı ve Doğal kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources; IUCN, merkezi İsviçre) bulunmaktadır.

²⁹Meray, a.g.e. s. 314 Meteoroloji alanında ilk Mil. Teşkilatlanma 1878 de kurulu, resmi olmayan Mil. Meteo. Teşkilatıdır

³⁰Yavuz, F. Çevre Sorunları, Genellikle ve Ülkemiz açısından A.Ü. SBF yayını No. 385, s. 15,22,32,51

Demir, A., "Doğal Çevre Tahripleri ve Eko. İlişkiler üzerinde bir araştırma", A.Ü. S.B.F. Dergisi, Cilt XXVIII, Mart Haziran 1973, No. 1-2 s. 133-166, s.161.

1913 -Bern; Birinci Uluslararası Doğal Görünümü Koruma Konferansı

1923 -Paris; Birinci Uluslararası Flora, Fauna, Doğal Anıt ve oluşumların korunması Konferansı.

1948 -Fontainebleau; Uluslararası Doğayı Koruma Birliğinin kurulması.

1949 - Lake Succes; Uluslararası Tabiatı Koruma Teknik Konferansı.

1958 - Atina; Doğayı ve Kaynaklarını koruma kongresi (1948 de Fountainebleau da kurulan Uluslararası Doğayı Koruma Genel Kurulunca düzenlenmiştir.)

1968 -Paris; Doğal Kaynakların Rasyonel Kullanılması ve Korunmasının Bilimsel açıdan incelendiği Uluslararası Uzmanlar Kongresi (Biyosfer Kongresi)

1968 -New York; 1972 de İnsan ve Doğal Çevresi Konulu Uluslararası bir konferans toplanması kararı

1972 - Stockholm; Birleşmiş Milletler İnsan ve çevre Konferansı.

Sanayileşme, ve artan hava, deniz, kara trafiği nedeniyle ortaya çıkan kirlilik yanında, nükleer silahlar, enerji santralleri, uzaya fırlatılan füzelerin sebep olduğu kirlilik her ulusu ve insanlarını ilgilendirdiği gibi, bütün dünyayı ve bütün insanları da ilgilendirir.

Hava kirliliğinin bütün dünyanın doğal kaynakları, su, bitki ve canlıları üzerindeki zararlı etkileri düşünülünce, bölgesel yönü yanında, kirliliği önlemek için sarf edilen gayretler, çalışmalar da, faydası bütün dünya uluslarına sonuçlanan bir uluslararası kamusal mal niteliği taşımaktadır. Dünyada bir kıtada yapılan nükleer silah denemelerinin atmosferde yarattığı etkilerin uzak ülkelere kadar yayıldığı, Çernobil kazası olayında olduğu gibi, diğer ülkelere sonuçlandığı zararlar durumunda, çevre korumanın bütün dünya insanlarına fayda sağlayacak uluslararası kamusal bir mal olduğu görülmektedir. Son yıllarda bilim adamlarınca açıklanan ozon tabakasının incelmeye başlaması bütün dünya ve insanları için tehlike oluşturan bir durum olduğu için bunun saptanması ve önlenmesi için çalışmalar, hizmetler de uluslararası kamusal maldır. Birleşmiş Milletler Çevre Programının, OECD nin Çevre Komitesinin ve dünya devletlerinin hava kirliliğini önlemek, temiz su kaynaklarını korumak için çalışmaları da aynı niteliktedir. Bir ülkede hava ve su temizliğinin sağlanması, doğanın korunması diğer ülkelerin de yararına. O halde çevre koruma gerek ulusal, gerekse uluslararası çabalar olarak sonuçta uluslararası fayda sağladığı için uluslararası bir kamusal maldır.

1959 Antarktik Andlaşması ve Antarktika Kamusal Malları

Burada dünya barışı, bilimsel araştırma, ilerleme, çevre koruma konularını da içeren 1959 Antarktik andlaşmasına dayanarak Antarktika kamusal malları üzerinde duracağız.³¹

Arjantin, Avustralya, Belçika, Şili, Fransa Cumhuriyeti, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Afrika Birliği, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya Birleşik Krallığı ve Kuzey İrlanda ve A.B.D. hükümetleri, 2 Mayıs 1958 de A.B.D. hükümeti tarafından yapılan daveti kabul ederek, Uluslararası Jeofizik Yılı'nın Antarktika Programında işbirliği yapan oniki ülke temsilcileriyle 15 Ekim 1959 da Washington'da Antarktika Konferansına katılmışlar ve konferans sonunda 1 Aralık 1959 da Antarktika andlaşmasını imzalamışlardır.³²

Bu oniki ülke hükümetleri Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanılmaya devam edilmesinin ve uluslararası anlaşmazlık konusu ve sahnesi olmamasının bütün insanlığın yararına olduğunu kabul ederek,

Antarktika'da bilimsel incelemelerde uluslararası işbirliğinden sonuçlanacak bilimsel bilgiye eşaslı katkılarını kabul ederek,

³¹Herber, Bernard P, "The International Public Goods of Antarctica :".a.g.m.

³²Conference on Antarctica. Washington D.C., October 15-December 1, 1959. Antarctic Treaty signed at Washington, December 1, 1959. Official Documents, (Conference on Antarctica, Washington D.C. October 15-December 1, 1959) American Journal of International Law, Vol.54 s. 476-483;.

Bütün insanlığın ilerlemesi ve bilimsel yararlar için uygun Uluslararası Jeofizik Yılı esnasında uygulandığı gibi Antarktika'da bilimsel incelemenin serbestliği esnasında böyle işbirliğinin geliştirilmesi ve devamı için kararlı bir kurum oluşturulmasına inanarak,

Antarktika'nın sadece barışçı amaçlarla kullanılmasını ve Antarktika'da uluslararası ahengin devamını garanti eden amaçları ve ilkeleri Birleşmiş Milletler belgesinde ileri sürülecek aşağıdaki maddeleri kabul etmişlerdir. (14 madde).

Bu anlaşmanın esasları "Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanılmaya devam edilmesinin ve uluslararası anlaşmazlık konusu ve sahnesi olmamasının bütün insanlığın yararına olduğunu kabul ederek" ifadesinde görüldüğü gibi **barış ve bundan bütün insanlığın yararı** ve " bütün insanlığın ilerlemesi ve bilimsel yararlar", "bilimsel incelemenin serbestliği esnasında işbirliğinin geliştirilmesi ve devamı" ifadelerindeki gibi **bilimsel ilerleme ve insanlığın yararlarıdır.**

Md. I de Antarktika'nın sadece **barışçı amaçlarla** kullanılacağı belirtilmektedir. Herhangi bir silah denemesi gibi askeri manevra, askeri üslerin kurulması ve kuvvetlendirilmesi gibi askeri yapıdaki tedbirler de yasaklanacaktır denilmektedir.

Fakat bilimsel araştırma veya herhangi bir barışçı amaçla asker ve teçhizatın kullanılması önlenmeyecektir.

Md. II de Antarktika'da **bilimsel inceleme serbestliği ve işbirliği** bu anlaşma hükümlerine tabi olarak Uluslararası Jeofizik Yılı esnasında uygulandığı gibi amaca doğru devam edecektir denilmektedir.

Md. III 1. Antarktika'da bilimsel araştırmada uluslararası işbirliğini geliştirmek için bu anlaşmanın II nci Md.de sağlandığı gibi, anlaşmaya katılan taraflar en büyük ölçüde uygulanabilirliğe razı olacaklar,

a) Bilimsel programlar için planlar bakımından faaliyetlerin etkinliği en yüksek derecede ekonomiye izin vermek için bilgi mübadele edilecektir.

b) Antarktika'da kurullar ve istasyonlar arasında bilim personeli mübadele edilecektir.

c) Antarktika'dan bilimsel gözlemler ve sonuçların değişimi yapılacak ve serbestçe verilecektir.

2. Bu maddeyi uygulamada Antarktika ile bilimsel ve teknik ilişkisi olan diğer uluslararası kuruluşlar ve Birleşmiş Milletlerin uzman Teşkilatları ile ilişkili işbirliği halinde çalışan kuruluşlara her teşvik verilecektir.

Md.IV "Bu anlaşmanın Antarktika'da toprak hakimiyeti ve hakların iddiasını geçersiz sayan bir hükmü yoktur." denilmektedir. Bu anlaşma yürürlükte iken de yeni hak veya mevcut hakların genişletilmesi iddia edilemeyeceği belirtilmektedir.

Md.V de Antarktika'da herhangi bir nükleer patlama veya radyo aktif atık malzeme bırakılması yasaklanmıştır.

Md.VI "Bu andlaşma bütün buz sahasını içererek 60° güney enlem sahasına uygulanacaktır". demektedir.

Md.VII Amaçların gerçekleştirilmesi ve Andlaşma hükümlerinin garantilenmesi için andlaşmaya katılan tarafların her türlü gözlem ve teftişine imkan vermektedir, temsilcilerine toplantılara katılma hakkı vermektedir.

Md. IX da,

- a) Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanılması,
- b) Antarktika'da bilimsel araştırmaların kolaylaştırılması,
- c) Antarktika'da uluslararası bilimsel işbirliğinin kolaylaştırılması,
- d) Andlaşmanın VII nci Md. de temin edilen teftiş haklarının kullanılmasını kolaylaştırmak,
- e) Antarktika hukukunun işlerliği ile ilgili sorunlar,
- f) Antarktika'da canlı kaynakların korunması bakımından tedbirleri içerir.

Md. XIII de Birleşmiş Milletlere üye olan herhangi bir devletin kabulüne açık olacağı ve yine herhangi bir devletin Andlaşmaya katılmaya çağrılabilmesiyle ilgili hükümler vardır.

Görüldüğü gibi Md. I barış, Md. II bilimsel inceleme serbestliği ve Md. III bilimsel araştırmalarda işbirliği, bilgi alış verişı, Md. V nükleer deneme ve radyoaktif atık malzeme bırakılmasının yasaklanması konularını içermektedir. Md. IX hepsini kapsar mahiyettedir, ve diğer Md. ler Andlaşmanın uygulanması ile ilgili diğer konulardır.

Antarktika andlaşması dört önemli uluslararası kamusal mal ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi **bilimdir**. Andlaşma bilimsel inceleme ve işbirliğinin serbestliğini esas alarak üye uluslararasıda serbestçe değişimine olanak tanır. Bu uluslararası kamusal malın faydaları öncelikle andlaşma üyelerince elde edilmektedir. Fakat sonuç olarak, bütün dünya uluslarına dolaylı dünya çapında faydaları da vardır. Bütün insanlığın bilimsel ilerlemelerden yararlanması kabul edilmektedir.

Andlaşmanın yarattığı ikinci uluslararası kamusal mal **barıştır**. Andlaşma kıtanın silahsızlanması veya barış önlemlerile Antarktika'nın barışçı amaçlarla kullanılmasını gerektirir. Silah denemelerini içererek bütün askeri faaliyetler yasaklanır. Askeri personel veya teçhizat yalnız bir ulusun bilimsel faaliyetlerini desteklemek için kullanılabilir. Bu şartlara uyulmasını garantilemek için, üye ülkelerin temsilcileri ülkelerin araçlarını ve çalışmalarını denetleyebilir. Üyeler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ya kendilerince barışçı yollarla düzeltilir veya gerekirse Uluslararası Adalet Divanına başvurulur. Antarktika'da barış andlaşma üyelerine doğrudan fayda sağlayan uluslararası kamusal maldır, fakat bir bütün olarak dünyaya da dolaylı dünya çapında fayda sağlayan bir uluslararası kamusal maldır. Faydalar "Joint-nation" olarak ifade edilen ulusların ortak faydalanmaları şeklindedir.

Andlaşmanın yarattığı üçüncü uluslararası kamusal mal çevreyi korumaktır. Andlaşmada çevre koruma konusundaki önlemler açıktır. Kıtada nükleer deneme ve radyoaktif madde bırakılması yasaklanmıştır. Kıtaya özgü balık, diğer hayvan türleri, yerli kuşlar ve bitkilerin korunması gibi hususlarda izlenen politika çevre koruma amacı ile yürütülmektedir. Antarktik çevre koruması hem anlaşmaya dahil üye uluslara hem de bütün dünyaya fayda sağlar. Örneğin; Antarktika'da buz erimesinden sonuçlanabilecek olumsuz dünya iklimi değişmesi ve okyanus seviyesinin değişimi gibi etkileri önleyerek bütün uluslara ortak fayda sağlar.

Andlaşmadan ortaya çıkan dördüncü kamusal mal toprak üzerindeki hükümler haklarının bir anlamda bırakılması, vazgeçilmesidir. Diğer üyeler hak iddia etmemekle beraber anlaşma üyelerinden yedisi hak iddia etmektedir. Andlaşmanın IV cü maddesinde Antarktika toprakları üzerinde önceden ileri sürülen hak iddialarından vazgeçilmesi gibi bir hüküm içermediği, hakların tartışılmayacağı, vazgeçmek veya azaltmak şeklinde veya diğer bir devletin hakkını tanımak veya tanımamak gibi bir hüküm yeralmadığını ifade eder. Anlaşma yürürlükte iken Antarktika'da mülkiyet hakkı ileri süren destekleyen veya reddeden hüküm veya faaliyet olamayacağını belirtir.

Sonuç olarak hak iddia eden ulusların topraklar üzerindeki iddiaları belirsiz bırakılır ve hak iddia etmeyen uluslar da anlaşma yürürlükte iken hak iddia etmeyeceklerdir. Bu kamusal mal, hakimiyet iddialarını 'belirsiz' bırakarak siyasal istikrarsızlığı önler ve böylece Antarktika'nın diğer kamusal mallarının sunulmasına da olanak sağlar.³³

Fakat, bu dört uluslararası kamusal mal kıta için yeni yönetim şekli kabul etmeye doğru yeni bir hareketle tehdit edilmektedir.

1961 de Anlaşma yürürlüğe girmesinden itibaren dünyada önemli değişmeler olmuştur. Dünyadaki maden kıtlığı, Antarktika maden kaynaklarından yararlanma konusunu ortaya çıkarmıştır. Anlaşma (Md. XII-2/a) da otuz yıl faaliyetten sonra anlaşmanın gözden geçirilmesi için, herhangi bir üyeye konferansa çağırma hakkını vermektedir. Antarktika'da petrol, kömür, bakır, demir, kurşun ve nikel, diğer bir çok maden kaynaklarının da önemli mevcutlarının olduğu ortaya çıkmıştır.

Andlaşmanın ilk yirmi yılında, Antarktika'da deniz canlı varlıklarından yararlanılmıştır.

1982 de dünyanın kıta sahanlığında ve okyanus kıyılarında maden kaynaklarının işletilmesini teşkilatlandırmak ve düzenlemek için bir seri uluslararası anlaşmalar yapılmıştır. Bu Bir. Mil. Deniz Hukuku Konvansiyonu (United Nations Convention on the Law of the Seas (UNCLOS) ile Antarktika bakımından iki önemli değişikliğe yardım etmiştir. UNCLOS un anlaşmalarının temel taşı olan "Dünya Ortak mirası" kavramının Antarktika'ya genişletilmesi ve hak iddia eden ulusların topraklardaki madenin değeri üzerinde UNCLOS da "Özel Ekonomik bölge" koşullarının etkileri.

Bir grup üçüncü dünya ülkeleri ortak miras prensibini Antarktika kıtasına da uygulayacak şekilde genişletmek için Bir. Mil. de anlaşma uluslarının yönetim rolüne

³³Herber, B., a.g.m. s. 266-267

karşı cephe almak şeklinde bir hareket başlatmışlardır. Önemli olarak UNCLOS ve dünya çapında toplulukların diğer faaliyetleri Antarktika'da 1980 lerden gelen Bir. Mil. in devam eden yönetimine doğru kaymaya yardım etmiştir.

Antarktika'nın yönetimi ile ilgili dünya park rejimi ve madenleri çıkarma rejimi diye iki rejim ileri sürülmektedir³⁴. Antarktika'nın yönetim şekillerinden dünya park rejiminin, dünya çevre kuruluşlarınca da desteklenmesine rağmen, kuvvetli muhalefet nedeniyle uygulanması olanağı bulunmamaktadır. Bu nedenle Antarktika'nın gelecekteki yönetim şekli maden çıkarma rejimidir. Bunun beş şeklinden hiçbir ulusun hakim olmadığı, **global ortak rejimin** de uygulanması olasılığı düşüktür. Bu nedenle anlaşma uluslarınca yönetimi veya Bir. Mil. in yönetimi uygulanabilir.

Andlaşma ulusları şimdiki yönetimi devam ettirmek için otuz yıl zaman ve para harcamışlardır. Birleşmiş Milletler de dünya ortak mirası kavramının esas alınması için 1980 lerden itibaren gayret sarfetmiştir.

Sınırsız maden işletme rejimi, dünya iklimini ve okyanus seviyesini etkileyerek negatif dışsallıklar getirecek ve ekolojik dengeye zarar vereceği için uluslararası siyasal durumu istikrarsızlaştıracaktır.

Durum, andlaşma uluslarının ekonomik, siyasal ve askeri güçleri nedeniyle, Antarktika'nın yönetiminde, Bir. Mil. ce maden işletilmesi durumunun karşısında, andlaşma uluslarının hakim olacağını gösteriyor. Andlaşma uluslarının yönetimi

³⁴Herber, B., a.g.m. s. 269-272.

Dünya park rejiminde Antarktika bütün dünya vatandaşlarının ve uluslarının sahip olduğu **dünyanın ortak mirası** olarak düşünülmektedir. Dünya park rejimi, andlaşma uluslarının güvencesinde olabilir. O zaman andlaşmaya dahil uluslar, dünyanın ortak mirası prensibi esaslarında dünya vatandaşlarının Antarktika üzerinde sonuç olarak, mülkiyet haklarına sahip olmaları konusunda bütün uluslara güvence sağlayacaktır. Dünya park rejimi, global olarak dünya çapında kolektif tüketimde Bir. Mil. güvencesinde olabilir, bu global Bir. Mil. güvencesinde dünya park rejimi olarak adlandırılır.

Madenleri işletme rejimi olarak ifade edilen ikincisinde, madenlerin çıkarılması, ya andlaşma ülkelerine bırakılacak veya Bir. Mil. ce düzenlenecek, yahuha teşkilatlanmamış açık kullanım şeklinde bırakılacaktır.

Andlaşma ülkelerinin mülkiyet rejiminin kabulü; yedi hak iddia eden ülkenin, tarihi iddia sahalarında maden kaynaklarının çıkarılmasına izin verecektir. Hak iddia etmeyen devletlerin menfaatleri hak iddia edenlerin kaynaklardan gelirleri paylaşılırak veya hak iddia etmeyen ülkelere ayrı maden kalkındırma planlarıyla tatmin edilecektir. Hak iddia eden ülkelerin mülkiyet rejimi dünyanın ortak mirası prensibinin uygulanmasını reddederek anlaşmaya dahil olmayan ülkeleri kabul etmez.

Andlaşma uluslarının condominium mülkiyeti rejimine göre 20 andlaşma üyesinin eşit hisse esasını kabul edecektir. Bu da dünya ortak mirası kavramını reddedecektir ve andlaşma dışı kalan ülkeler reddedilecektir.

Andlaşma ulusları consortium güvencesi rejimi, hak iddia eden etmeyen bütün andlaşma uluslarına maden çıkarmaya izin verecektir. Bundan elde edilen gelirler andlaşma ulusları arasında paylaşılacaktır.

Global (Bir.Mil.) güvencesinde, dünya ortak mirası kavramı esas alınarak maden gelirleri dünyanın bütün uluslarınca paylaşılacaktır. Daha büyük pay madenleri işletenlerce alınır. Madenlerin işletilmesi ve gelirin paylaşılması için bir idari organ kurulacaktır.

Andlaşma ve Bir. Mil. Antarktika yönetimini yürütemezse, hiç bir ülkenin hakim olmadığı global bir ortak maden çıkarma rejimi ortaya çıkar.

şekillerinden toprak salâhiyeti (territorial) ve ortak hakimiyet şekli (condominium) ortak miras prensibinin bir şekli olan global toplumu reddedecektir. Antarktik madenlerinin salâhiyet hakları Antarktik andlaşması sistemi ulusları olan dünya uluslarının bir kısmının elinde kalacaktır. Andlaşma ulusları konsorsium rejimi andlaşma ulusları olmayanlara da gelir paylaşırana plana bağı olabilecektir. Maden gelirlerinin büyük bir kısmını andlaşma ulusları alacak geri kalanı Bir. Mil. himayesinde global toplulukta paylaşırılacaktır. Bu uygulamada andlaşmaya katılmayan uluslar maden gelirleri paylaşırılması suretile kazançlı olacaklardır.

Son olarak Antarktika'da maden çıkarmak için açıklanan Antarktika Andlaşması Sistemi (ATS) planı, andlaşma ulusları konsorsium rejiminin global gelir paylaşırmasız şeklidir. Andlaşmaya dahil olmayan uluslar teknik olarak (ATS) nin empoze ettiğı düzenlemelere göre plan altında kendi madenlerini çıkarmayı yüklenebilirler, fakat bu da ekonomik takyitler nedeniyle olasılıklı değıldir. Herber, ATS planı kabul edilirse *Antarktika uluslararası kamusal malları, özellikle bilim ve çevre, maden çıkarılmasından önemli surette olumsuz etkilenecektir, görüşündedir ve böyle bir durumun 1959 Antarktik Andlaşmasından ortaya çıkan Antarktika kamusal malları paketini değıştireceğini söylemektedir.*³⁵

Görüyoruz ki, bilim, barış, çevre, toprak egemenliğı bakımından Antarktika andlaşması önemli uluslararası kamusal mallar yaratmıştır. Bu bakımdan, bazı takyitler olmakla beraber, Antarktika andlaşması uluslararası kamusal mallar açısından çok büyük bir önem taşımaktadır. Sadece andlaşma ulusları değıl, Birleşmiş Milletler güvencesinde Antarktika kıtası bütün dünya vatandaşlarının ve uluslarının sahip olduğı dünyanın ortak mirası olarak kabul edilebilirse, tam olarak dünya çapında global fayda sağlayan bir uluslararası kamusal mal olacaktır.

Uluslararası Kamusal Mal olarak; Sağlık alanındaki çalışmalar, uyuşturucu alışkanlığı ve zararlı ilaçlarla savaş, insan haklarının korunması alanındaki çalışmalar

Barışta, çevre konusunda olduğı gibi sağlık alanında da hem ülkelerin tek başlarına, hem de uluslararası kuruluşlarda, Bir. Mil. Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) (World Health Organization) gibi, diğerk ülkelerle birlikte insan sağlığını korumak için çalışmaları, bütün insanlığın yararına fayda sağladığı için uluslararası kamusal mal olarak gösterilebilir. Devletlerin ülke içinde yalnız veya uluslararası kuruluşlarda diğerk ülkelerle beraber kanser, sıtma, tüberküloz, aids ile savaş, bu hastalıkların önlenmesi ve tedavisi için up araştırmaları, çalışmaları sonuçları bütün dünya insanlığına fayda sağlar.

Sağlık gibi uyuşturucu alışkanlığı ile savaş alanında ülkelerin ve uluslararası kuruluşların çalışmaları da sonuç olarak bütün insanlığı ilgilendiren, yarar sağlayan bir hizmet olduğı için uluslararası bir kamusal mal örneğı gösterilebilir.

Uyuşturucu maddelerin denetim ve yasaklanması, uyuşturucu alışkanlığının önlenmesi çalışmaları; bir taraftan her devletin yalnız başına çaba sarfettiğı, bir taraftan

³⁵Herber, B., "The International Public Goods of Antarctica".....a.g.m. s. 274.

da konu ile ilgili uluslararası kuruluşlarla ortak ilgilendikleri, çalışmalar sürdürdükleri bir faaliyettir, hizmettir.

Uyuşturucu maddelerin ve zararlı ilaçların uluslararası denetimi ondokuzuncu yüzyıldan başlamaktadır. 1833 te A.B.D. ile Siyam (Tayland) arasında haşhaş alışverişi için anlaşma yapılmıştır. 1909 daki Uluslararası Afyon Kongresinden sonra 1911 de A.B.D., Almanya, Avusturya -Macaristan, Çin, Fransa, Hollanda, İngiltere, İran, Japonya, Portekiz ve Siyam'ın katıldığı birinci Lahey konferansı toplanmıştır.³⁶ 1912 de Lahey de anlaşma yapılmış, daha sonra 1913 ve 1914 te ikinci ve üçüncü Lahey konferansları toplanmıştır.

Birinci Dünya Savaşı sonrası barış anlaşmalarına Lahey andlaşmasının kabulü konusunda maddeler koyularak uyuşturucu maddelerin kontrolü Milletler Cemiyetine bırakılmıştır.³⁷ Daha sonra Birleşmiş Milletler Teşkilatının kurulması üzerine bu çabalar Bir. Milletlerce yürütülmüştür. 1946 yılında Bir. Mil. in Ekonomik ve Sosyal Kurulu içinde uyuşturucu maddelerin denetimi ile ilgili olarak Bir. Mil. Narkotik Komisyonu kurulmuştur. 1948 yılında ise Bir. Mil. Ekonomik ve Sosyal Kuruluna bağlı olan Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) uyuşturucu maddelerin denetimi için Daimi Merkezi Afyon Kurulu (PCOB) (Permanent Central Opium Board) adıyla bir süre sonra Daimi Merkezi Narkotik Maddeler Kurulu (PCNP) (Permanent Central Narcotic Board) adını alan kurul ile çalışmaları yürütmüştür. Bu kurula ek olarak Bir. Mil. Eko.ve Sos. Kuruluna bağlı İlaç Kontrol Organı (DSB) (Drug Supervisory Body) çalışmaya başlamış, daha sonra bunlar birleştirilerek Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Maddeler Komisyonu : Uluslararası Uyuşturucu Maddeler Kurulu (The International Narcotics Control Board) (UNCND) (INCB) veya kısaca (CND) adı verilmiştir. Bu kurul bütün dünyada yasal sınırlar içinde elde edilen narkotik maddelerin üretimi, tüketimi, alım ve satımını kontrol ederek yıllık istatistiklerini tutmaktadır. Bu kuruluş Bir. Mil. Gıda ve Tarım Teşkilatı (FAO) Dünya Sağlık Teşkilatı (WHO) Uluslararası Polis Teşkilatı (Interpol) ile işbirliği yaparak etkili önlemler almaya uğraşmaktadır. Bu kuruluşlar dışında Avrupa Konseyini oluşturan ülkeler de Halk Sağlığı ile ilgili olarak uyuşturucu maddeler sorununu ele alan bir alt komisyon kurmuşlardır.³⁸

Görüldüğü gibi, uyuşturucu maddelere karşı savaş Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarca bir takım kurul ve komisyonlar kurularak yürütülmektedir. Uyuşturucu alışkanlığını önlemek, insan sağlığını böyle bir tehlikeden koruyarak bütün insanlara fayda sağlar. Bu nedenle uluslararası kamusal maldır.

³⁶Köknel, Ö., *İnsanlık Tarihi Boyunca Uyuşturucu Madde Sorunları Gelişim* yayımları, 1976 İstanbul s. 326-336, s. 326-27

"1833 te A.B.D. ile Siyam (Tayland) arasında haşhaş alış verişi için yapılan anlaşma uyuşturucu maddeler hakkında ilk uluslararası protokol olarak kabul edilmiştir."

"A.B.D. başkanı Theodore Roosevelt Uluslararası afyon kongresi toplamak için girişimde bulundu. Haşhaş yetiştiren ve afyon sorunu ile ilgili olan ülkeleri davet ederek 1 Şubat 1909 da Şanghay (Shanghai) ilk Uluslararası Afyon Kongresi açıldı." A.B.D., Alm, Avus.-Mac. Çin, Fr. Hol. İng. İtalya, İran Japonya, Rusya, Siyam devletleri temsil edildiler." Köknel, a.g.e. s. 334.

³⁷Günel, Y. "Uyuşturucu Madde Sorunları", Kazancı Yayınları 1976 Bil. Y. Ankara s. 31-34 s. 32, s. 33.

³⁸Köknel, Ö., "İnsanlık Tarihi Boyunca ..."a.g.e. s. 335-336,334.

Başka bir uluslararası kamusal mal örneği; bütün insanlığın iyiliği için çalışmalar, hizmetler olarak, **insan hakları konusundaki dünya çapındaki hizmetlerdir.** İnsan hakları alanında bütün dünya insanlığının yararı için yapılacak hizmetlerin başarısından fayda da dünya çapında olacağı için **uluslararası kamusal mal** olarak kabul edilebilir. Dünyada insan hakları alanında yapılan çalışmalar Bir. mil. in başlıca adalet organı olan, Milletler Cemiyeti tarafından 1922 de **Uluslararası Daimi Adalet Divanı** adı ile kurulan, bugün **Uluslararası Adalet Divanı** (Lahey'de) olan kuruluş ile yürütülmektedir.

Yine Bir. Mil. in 10 Aralık 1948 de kabul ettiği insanların medeni, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarına ilişkin **İnsan Hakları Evrensel Bildirisi** de bütün insanlığın haklarının korunması amacını güder. Bundan başka insan haklarının korunması amacı ile kurulan, Avrupa Konseyine bağlı **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**, Amerika Devletleri Örgütüne bağlı **Amerikalılararası İnsan Hakları Mahkemesi** söylenebilir.

Bu uluslararası kuruluşların, insan haklarının korunması konusundaki çalışmaları ve başarıları sınırlı da olsa, bu alandaki çabalardan sonuçlanacak faydalar, bütün dünya uluslarını ilgilendirdiği ölçüde, dünya çapında uluslararası fayda sağlayarak uluslararası kamusal mal (hizmet) niteliği kazanacaktır.

SONUÇ

Bu çalışmada uluslararası kamusal mal kavramı üzerinde durarak, ne gibi faaliyet ve hizmetlerin uluslararası kamusal mal olabileceği konusunu inceledik.

Dünya barışı, uzay çalışmalarından elde edilen sonuçlar, buluşlar, bilimsel araştırma ve sonuçları, çevre koruma, bütün bunlarla yakından ilişkili olan Antarktika kıtasının uluslar tarafından kullanımı ile, uluslararası kuruluşlarca insan sağlığı, uyuşturucu maddelerle savaş, insan hakları alanındaki faaliyetler ve hizmetlerin, birden fazla ulusa veya bütün dünya uluslarına, insanlığa, dolayısıyla dünya çapında, fayda sağlayan hizmetler olarak, uluslararası kamusal mal niteliği olduğunu gördük.

Görüyoruz ki, dünyadaki son gelişmeler dünya devletlerinin belirli amaçlarla birleşmelerine doğru olmaktadır. Dünya barışı, bilimsel ilerlemeler, çevre koruma, insan sağlığı, insan hakları gibi konularda, bölgesel birleşmeler yanında, dünya çapında kuruluşlar, faaliyetler, hizmetler de (gerektiğinde ayrı ayrı ulusların egemenlik haklarından da fedakarlık edecekleri) ortak fayda esasına dayanan uluslararası kamusal malları ortaya çıkarmıştır.

Bu kavramı ilk olarak açıklayan Kindleberger'in makalesinin başlığında da ifade edildiği gibi "uluslararası hükümsüz uluslararası kamusal mallar" üretilmektedir. **Uluslararası hükümet yerine, uluslararası kuruluşlar, Birleşmiş Milletler, OECD, Avrupa Konseyi** gibi ve bunların çerçevesi içinde yukarıda değinilen bazı kuruluşlarca uluslararası kamusal mallar sunulmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1-The Antarctic Treaty of 1959, Official Documents, Conference on Antarctica, Washington D.C., October 15-December 1, 1959, Final Act, signed at Washington, December 1, 1959, 41 Department of State Bulletin (912) 1959- The American Journal of International Law, Vol. 54, 1960, s. 476-483.
- 2-Britannica's Concise Pictured Encyclopaedia, Vol. 7, s. 236a-236d
- 3-Demir,A., "Haberleşme Uyduları", A.Ü. BYYO Yıllık Aralık 1973, No.1 S.15-34
- 4-Demir,A., "Intelsat Haberleşme Sistemi" AÜBYYO, Yıllık 1983-1985.
- 5-Günel,Y., Uyusturucu Madde Sorunları, Kazancı Yayını, Bilimsel Dizi Ankara 1976, s. 31-34
- 6-Herber,B.P., "The International Public Goods of Antarctica. A New Politico - Economic Regime for the World's Seventh Continent" Public Finance, Trade and Development, Proceedings of the 44th Congress of the International Institute of Public Finance, Edited by Vito Tanzi, Istanbul 1988.
- 7-Kindleberger. C.P., "International Public Goods Without International Government" American Economic Review, March 1986
- 8-Köknel, Ö., İnsanlık Tarihi Boyunca Uyusturucu Madde Sorunları, Gelişim Yayınları, İstanbul 1976, s.326-336, s. 326-327
- 9-Meray, S., Uzay ve Milletlerarası Hukuk, SBF Yayını, 1964.
- 10-Musgrave, R.A. -Musgrave, P.B., Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw Hill (1973) a. 715-717.
- 11-Shoup, C., Public Finance, Aldine Publishing Company, Chicago, 1970 Second Printing, Ch. 25 s. 615-652.
- 12-Sivard, R.L., 1988. World Military and Social Expenditures, 1987-88 12th ed. Washington, E.C., World Priorities..
- 13-World Development Report, 1991, Published for the World Bank, Oxford University Press, s. 141.
- 14-Yavuz,F., Çevre Sorunları, Genellikle ve Ülkemiz Açısından A.Ü. SBF Yayını, No.385, s. 15,22,32,51.